

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Collaboration in groups during teacher education

Dobber, M.

Citation

Dobber, M. (2011, June 21). *Collaboration in groups during teacher education*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/17720>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/17720>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nederlandse samenvatting

In dit proefschrift wordt verslag gedaan van vier studies waarin het samenwerken tussen docenten in opleiding (dio's) onderzocht is. Samenwerking in de lerarenopleiding is belangrijk, omdat dit het leerproces van de dio's tijdens de lerarenopleiding kan stimuleren en omdat ze zo voorbereid kunnen worden op hun eigen sociale rol als collega op school.

In **hoofdstuk 1** wordt de achtergrond van dit onderzoek, het theoretische raamwerk en de opzet van het proefschrift besproken. Docenten voelen zich vaak geïsoleerd in de school en hebben behoefte aan meer contact met collega's. Een mogelijkheid hiertoe bieden leer- en werkgemeenschappen van docenten. Vanuit de literatuur (bijvoorbeeld Achinstein, 2002; Grossman, Wineberg, & Woolworth, 2001; Little, 2002, 2003; McLaughlin & Talbert, 2001; Stoll, Bolam, McMahon, Wallace, & Thomas, 2006) weten we dat dit soort gemeenschappen kunnen bijdragen aan het ontwikkelen van een gedeelde visie of collectieve capaciteit op school, professionele ontwikkeling van docenten en betere leerlingresultaten. Tegelijkertijd is het niet automatisch zo dat dit soort gemeenschappen succesvol zijn, dus een goede professionele voorbereiding is van belang. Binnen de lerarenopleiding kunnen dio's voorbereid worden op hun toekomstige deelname aan deze groepen door al in soortgelijke groepen samen te werken. Uit onderzoek (Ruys, Van Keer, & Aelterman, 2010; Timoštšuk & Ugaste, 2010) is gebleken dat in de lerarenopleiding niet veel samenwerking plaatsvindt.

Leer- en werkgemeenschappen maken het mogelijk om samen te werken en te leren binnen een betekenisvolle activiteit. Zij kenmerken zich door een groepsidentiteit (de aard van de groep), gedeeld domein (de inhoud van de samenwerking) en een gedeeld interactierepertoire (de manier waarop de groep functioneert). In de lerarenopleiding kunnen ook leer- en werkgemeenschappen gecreëerd worden. Deze verschillen echter van 'professionele docentgemeenschappen' doordat hier leren het doel is, en de gemeenschappen deel uitmaken van een relatief kort, vooraf bepaald en verplicht curriculum. Doordat deze leer- en werkgemeenschappen van dio's voor een groot gedeelte gebonden zijn aan een vast curriculum, is er minder ruimte voor autonomie van de groepsleden. Omdat het de intentie is om dio's voor te bereiden op professionele docentgemeenschappen is aandacht voor de rol van dio's in het reguleren van de communicatie extra belangrijk. De vragen die centraal staan in dit proefschrift zijn: *Hoe verloopt samenwerking in groepen docenten in opleiding?* En: *Hoe kunnen we de*

ontwikkeling van dit soort groepen als leer- en werkgemeenschappen bevorderen? Er zijn voor de beantwoording van deze vragen vier deelstudies gedaan.

In **hoofdstuk 2** wordt verslag gedaan van een studie naar de plaats die samenwerking op dit moment heeft in het curriculum van de lerarenopleiding. De vraag die centraal staat in dit hoofdstuk is: *In hoeverre wordt er in het curriculum van drie lerarenopleidingen aandacht besteed aan het bevorderen van de ontwikkeling van de competentie om in leer- en werkgemeenschappen te kunnen functioneren?* Dit is onderzocht door middel van interviews met hoofden van afdelingen, lerarenopleiders en dio's, observaties en analyses van studiegidsen, portfolio's en elektronische leeromgevingen. Er is daarbij onderscheid gemaakt tussen het geplande, toegepaste en bereikte curriculum. Uit deze studie bleek dat lerarenopleidingen het wel belangrijk vinden om hun studenten voor te bereiden op het samenwerken in leer- en werkgemeenschappen, maar dat dit zwak geconceptualiseerd is in het toegepaste en bereikte curriculum. Met andere woorden, opleidingen willen wel, maar doen het niet op een weldoordachte en systematische manier. Tegelijkertijd blijken er wel verschillende typen groepen te bestaan die geschikt zijn om dio's competentier te maken op het gebied van leer- en werkgemeenschappen. Deze typen groepen zijn *mentorgroepen*, waarin algemeen onderwijskundige onderwerpen aan de orde komen onder leiding van een lerarenopleider; *vakdidactiegroepen*, waarin vakspecifieke onderwerpen worden behandeld door een lerarenopleider; *onderzoeksgroepen*, waarin dio's in kleine groepjes samenwerken aan een kleinschalig onderzoeksproject; en *reflectiegroepen*, waarin dio's in kleine groepjes reflecteren op hun doceerervaringen op school.

In **hoofdstuk 3** zijn vervolgens ontwerpprincipes ontwikkeld, gericht op het verbeteren van de samenwerking in verschillende leer- en werkgemeenschappen in de lerarenopleiding. Hiervoor zijn verschillende belanghebbenden geïnterviewd, namelijk lerarenopleiders, dio's en experts op het gebied van leer- en werkgemeenschappen. Ideeën uit deze interviews zijn gecombineerd met wat bekend is vanuit de literatuur om te komen tot sets van ontwerpprincipes. Daarbij is gekeken in hoeverre verschillende ontwerpprincipes voor de verschillende typen groepen in de lerarenopleiding relevant zijn. De onderzoeksvraag die hierbij centraal stond is: *Wat zijn geschikte sets van ontwerpprincipes voor verschillende typen groepen in de lerarenopleiding, volgens de bestaande literatuur en ideeën van verschillende belanghebbenden?* Er zijn door middel van focusgroepen en interviews ontwerpprincipes ontwikkeld gericht op de groepsidentiteit, het gedeelde domein en het gedeelde interactierepertoire van de groepen. Voor elk type groep is een set van ontwerpprincipes ontwikkeld, waarvan sommige al toegepast werden door de lerarenopleider en andere niet. Er zijn ontwerpprincipes die relevant gevonden worden voor alle typen groepen, zoals 'door verhalen uit te wisselen, kunnen dio's overeenkomsten op het spoor komen'. Andere principes waren niet geschikt voor alle

groepen. Bijvoorbeeld het principe ‘door experts uit te nodigen, wordt de kennis van de groep vergroot’ werd wel toepasbaar gevonden voor de mentor- en vakdidactiegroep, maar niet voor de onderzoeks- en reflectiegroep. Deze studie maakt duidelijk dat het van belang is om verschillende belanghebbenden mee te laten denken over een ontwerp, en dat bij het ontwikkelen van een ontwerp de aard van de groep in acht moet worden genomen.

Na het ontwikkelen van ontwerpprincipes die richting kunnen geven aan activiteiten in de opleiding, zijn deze geïmplementeerd in de groepen en zijn er data verzameld over het samenwerkingsproces binnen elke groep. Bij de analyse van deze data is er aandacht gegeven aan een cruciale voorwaarde voor goede samenwerking, namelijk regulatie. Doordat studenten een actieve rol spelen in de regulatie van hun samenwerkingsproces kunnen zij zelf richting geven aan dat proces. In **hoofdstuk 4** wordt verslag gedaan van een studie naar regulatie van de samenwerking in de vier typen groepen. De onderzoeksvraag van dit hoofdstuk is: *Hoe reguleren docenten in opleiding hun samenwerking in verschillende typen groepen in de lerarenopleiding?* Door middel van gespreksanalyse is gekeken hoe in elke groep de regulatie verloopt. Hierbij is gebruik gemaakt van een dialogisch perspectief, wat betekent dat elke actie gezien wordt als onderdeel van, en bepaald door, de activiteit waarvan de actie deel uitmaakt. Er worden drie conclusies getrokken op basis van dit onderzoek. De eerste is dat de rol van de lerarenopleider cruciaal is, omdat hij of zij grote invloed heeft op de rol van de dio's in de regulatie. Deze invloed kan zowel positief als negatief zijn, waardoor dio's een meer of minder actieve rol kunnen spelen in de regulatie van de groep. Een tweede conclusie is dat in verschillende typen groepen verschillende typen regulatie gebruikt worden. In de reflectiegroep wordt bijvoorbeeld vaak gebruik gemaakt van co-regulatie, wat inhoudt dat meerdere groepsgenoten samen richting geven aan de communicatie. In de onderzoeksgroep daarentegen is het meestal één persoon die in een bepaalde fase veel reguleert. De derde conclusie van deze studie is dat regulatieve acties verschillende functies kunnen hebben, namelijk om als groep gericht te blijven op een bepaald onderwerp, om naar een nieuw onderwerp over te gaan of om naar een nieuwe spreker over te gaan.

Uit de literatuur (Cochran-Smith, Barnatt, Friedman, & Pine, 2009) en op basis van de verzamelde data blijkt dat samen onderzoek doen veeleisend is voor dio's. Er is daarom in **hoofdstuk 5** in detail onderzocht hoe het onderzoeksproces in twee groepjes is verlopen. Meer specifiek is er gekeken naar de processen ‘elaboratie’ (d.w.z. het gedetailleerd verkennen van de mogelijkheden voor een volgende stap) en ‘beslissingen nemen’. Deze processen geven inzicht in het gedeelde domein van de groep en in het gedeelde interactierepertoire. De vraag die centraal staat in dit hoofdstuk is: *Welke rol spelen elaboratie en het nemen van beslissingen in het onderzoeksproces van onderzoeksgroepen in de lerarenopleiding?* Er is gebruik gemaakt van video-observaties en interviews waarbij dio's terugkijken naar videofragmenten en beschrijven wat ze op dat

moment deden, dachten, voelden en wilden. Uit dit onderzoek blijkt dat in één onderzoeksgroep beide processen op een bewuste en betekenisvolle manier werden afgewisseld. Twee groepsleden zorgden ervoor dat er tijd werd besteed aan elaboratie, bijvoorbeeld door verschillende mogelijkheden uitgebreid te bespreken en tegen elkaar af te wegen. Het derde groepslid was meer gericht op het nemen van beslissingen, bijvoorbeeld door aan te geven dat er een beslissing genomen moest worden zodat ze verder konden met hun onderzoek. Dit groepje bereikte met gemak een goede uitkomst en was trots op het proces. De andere onderzoeksgroep besteedde veel minder tijd aan beide onderzoeksprocessen en als ze dat deden had het de vorm van lange, ongerichte besprekingen en ondoordachte ad hoc beslissingen. Het onderzoeksproces van deze groep verliep moeizaam en aan het einde van het proces hadden de groepsleden een negatief gevoel over 'onderzoek doen'. De conclusie is dat zowel elaboratie als beslissingen nodig zijn in een goed onderzoeksproces. Door op een bewuste en betekenisvolle manier te elaboreren en beslissingen te nemen kan een groep veel leren over het doen van onderzoek. Deze studie naar de processen 'elaboratie' en 'beslissingen nemen' geeft aan hoe in dit type groep het gedeelde domein en het gedeelde interactierepertoire ontwikkeld kunnen worden.

Op basis van de resultaten van de vier empirische studies worden in **hoofdstuk 6** conclusies getrokken, beperkingen van het onderzoek en implicaties voor de toekomst besproken. Er zijn vier overkoepelende conclusies op basis van de vier studies die worden besproken. De *eerste* is dat samenwerking door betrokkenen wel belangrijk wordt gevonden voor lerarenopleidingen, maar dat dit niet op een systematische en expliciete manier wordt ingezet in het curriculum. Er zijn wel allerlei activiteiten waarin wordt samengewerkt, maar samenwerking lijkt geen expliciet leerdoel. Hetzelfde geldt voor regulatie van samenwerking: er wordt van dio's verwacht dat ze de samenwerking reguleren, maar dit krijgt geen expliciete aandacht.

De *tweede* algemene conclusie is dat er verschillende mogelijkheden zijn om in de lerarenopleiding de aandacht voor het ontwikkelen van leer- en werkgemeenschappen te vergroten. In dit proefschrift is hiertoe een eerste aanzet gegeven door het ontwikkelen van ontwerpprincipes die passend zijn binnen de al in de lerarenopleiding aanwezige typen groepen (hoofdstuk 3). Aanvullend geeft hoofdstuk 4 aanwijzingen voor een bewustere aanpak bij het bevorderen van een actieve rol van dio's in regulatie van samenwerking en wordt in hoofdstuk 5 de aandacht gevestigd op het belang van zowel elaboratie als het nemen van beslissingen bij het gezamenlijk werken aan onderzoek.

De *derde* algemene conclusie is dat groepen in de lerarenopleiding sterk van elkaar verschillen en dat daar rekening mee gehouden moet worden bij beoogde bevordering van leer- en werkgemeenschappen. Diversiteit in typen groepen is wenselijk, omdat dit dio's de kans biedt competenties op te doen waarmee zij aan verschillende typen groepen op school kunnen deelnemen.

De vierde algemene conclusie van dit proefschrift is dat er grote verschillen zijn in de mate waarin groepen ‘spontaan’ in staat zijn tot goede samenwerking en dat tijdens de lerarenopleiding gerichte aandacht nodig is voor het aanleren van die samenwerking. Daarbij is het voor toekomstige docenten extra belangrijk om te leren samenwerken, omdat het niet alleen om hun eigen leerproces gaat, maar ook dat van hun (toekomstige) leerlingen.

De belangrijkste beperking van dit onderzoek betreft de beperkte omvang van de onderzoeksgroep, waardoor voorzichtigheid is geboden met het generaliseren van de resultaten. Tegelijkertijd heeft dit een diepgaande analyse van de data mogelijk gemaakt. Daarnaast zijn de leeruitkomsten (in termen van de competentie om in leer- en werkgemeenschappen te kunnen functioneren) van de dio's alleen in de eerste studie onderzocht. Een laatste beperking is dat er nu vooral aandacht is besteed aan de verschillende typen groepen en met name processen die de dio's in deze groepen doormaken, waardoor de rol van de lerarenopleider relatief weinig aandacht heeft gekregen.

Gerelateerd aan deze beperkingen zijn er richtingen voor mogelijk vervolgonderzoek besproken. Aan de ene kant kan een grootschalig experiment inzicht geven in welke ontwerpprincipes en aanbevelingen precies goed werken, en welke rol de lerarenopleider hierin heeft. Aan de andere kant zouden meer kwalitatieve studies in andere lerarenopleidingen wenselijk zijn, gericht op het krijgen van inzicht in het samenwerkingsproces en de rollen van verschillende groepsleden daarin.

